

Otevírání se veřejnosti nebo „nová ortodoxie“?

Jan Dolák

PhDr. Jan Dolák, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta UK
Katedra etnológie a muzeológie
Gondova 2
814 99 Bratislava
Slovakia
e-mail: jan.dolak@uniba.sk

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, 5:1:137-145

Opening to the public or new orthodoxy?

This paper introduces the anthology „Museums for the People?“ which contains a provocative and controversial essay by Josie Appleton and replies by other scholars. Appleton argues that museums find themselves between the Scylla of right-wing economic principles and the Charybda of cultural leftism. The present author critically engages with Appleton's arguments, highlighting her positive contribution, but disagreeing with her conclusions. Finally, the museum landscape of Great Britain is compared to and contrasted with that of Central Europe.

Key words: museum, Great Britain, Central Europe, museology, public engagement, marketing

Pokud bychom v muzeologické literatuře posledních desetiletí chtěli hledat nějaký základní motiv, nejfrekventovanější téma, nepochybně bychom našli to, co můžeme označit všezahrnujícím pojmem *orientace na veřejnost*. Akcentovaným termínem je „návštěvník“, kterého dělíme podle četnosti návštěv muzea a vztahu k muzeím většinou na visitor, attender či dokonce user. Švédská profesorka muzeologie Kerstin Smeds, s odkazem na Zahava Doering, dělí návštěvníky na cizince, hosty a klienty.¹ Museum musí být, podle dnešních teoretiků, především otevřené společnosti, tedy „visitors friendly“. Proti těmto trendům lze jen stěží co namítat.

K pozvolnému přechodu k radikálnější orientaci na návštěvníka dochází zhruba od přelomu 60. a 70. let dvacátého století, což je dle Petera van Mensche období tzv. druhé muzejní revoluce.² Po velmi neklidném roce 1968³ se zvýrazňují v západní Evropě a severní Americe, ale i v Latinské Americe, později i v Číně proudy tzv. ekomuzeologie⁴ a nové muzeologie. Jejich základním znakem je práce uvnitř dané komunity a regionu (prostředí), kdy členové komunity jsou často přímo muzejními kurátory a profesionální zaměstnanci muzeí jsou pouze usměřovatelé možných konfliktů. Tento přístup je z hlediska zatažení veřejnosti do práce muzea

¹ SMEDS, Kerstin. Here comes Everybody! The Visitor Business in Museums in Light of Existencial Philosophy. In DAVIS, Ann and SMEDS Kerstin: *Visiting the Visitors*. transcript Verlag, Bielenfeld, 2016, s. 107, ISBN: 978-3-8376-3289-7

² MENSCH, Peter van. *Towards a methodology of museology*. PhD thesis, University of Zagreb, 1992. neustránkováno. V osobním držení autora článku.

³ Např. stávky pařížských studentů nebo demonstrace v USA proti válce ve Vietnamu, zejména po vyvraždění vesnice My-lay v březnu 1968 apod.

⁴ V souladu s Z. Z. Stránským a F. Waidacherem se domníváme, že je na místě hovořit spíše o ekomuzeích než o ekomuzeologii, jako o novém konceptu muzeologie. Waidacher se vyhýbá pojmu ekomuzeologie a nad termínem „nová muzeologie“ výrazně váhá. Více v: WAIDACHER, Friedrich. Příručka všeobecnej muzeológie. Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, Bratislava 1999, 475s. ISBN:80-8060-015-5., Zejména pak strana 95.

velmi pozitivní, ale na druhé straně právě zde je zakletý pilotní problém. Muzeum musí na velice tenké hraně balancovat mezi potřebami společnosti (komunity) a snahou být, či stát se a hlavně zůstat odbornou institucí.⁵ Později přibývají práce zaměřené na tzv. kritickou muzeologii.⁶ V oblasti filozofie pak ve zmíněném období nastupují proudy, které významný francouzský filozof Jean- Francois Lyotard nazval postmoderní. Muzeologická teoretická fronta apeluje na přechod od muzeí orientovaných na předmět k muzeím orientovaných na člověka (veřejnost).

Na tomto místě je vhodné připomenout, že zvýraznění role návštěvníka muzea je obecně platné snad ve všech metodických přístupech v dobách „postrevolučních“. Máme na mysli např. výzvy k „demokratizaci kultury“, částečně realizované, částečně jen proklamované, spojené s Velkou francouzskou revolucí v závěru 18. století či říjnovým převratem v Rusku v roce 1917. Nejinak tomu bylo např. v Československu po roce 1945⁷ a ještě více po roce 1948. S touto „novou ortodoxií“, byť v jiném hávu, má česko-slovenské muzejnictví v období těsně po roce 1948 spíše neblahé zkušenosti. Pod líbivými hesly „muzea slouží lidu“ a „demokratizace kultury“ se muzea často uchýlovala k pořádání propagandistických výstav na „aktuální“ témata (např. boj proti mandelince bramborové, tzv. „americkému brouku“), k vystavování sbírek v továrnách a jídelnách textilek⁸ apod. Stávala se tak, alespoň v části své činnosti, jen trochu profesionálnější se tvářícími nástěnkami, tedy z dlouhodobého hlediska neužitečnými zařízeními. Název základní příručky pro české muzejnictví - *Musea slouží lidu* - je zcela příznačný pro tuto dobu.⁹ Téměř by se dalo soudit, že muzea na „Západě“ a na „Východě“ po druhé světové válce usilovala v základních směrech o totéž. Zvýšit prestiž muzeí, posílit jejich impakt ve společnosti, což nemůže být nespojeno i se zájmem o větší počet návštěvníků. Je samozřejmé, že muzea třeba ve Francii a v Československu pracovala ve zcela jiné společensko-

⁵ Více v: DAVIS, Peter. *Ecomuseums: a sense of place*. 1st edition. London: Leicester University Press, 1999. 271 s. ISBN 0718502086. VERGO, Peter. *The New Museology*. 1st edition. London: Reaktion Books, 2000. 230 s. ISBN 0-948462-03-5. DOLÁK, Jan. Nová muzeologie a ekomuzeologie. In: *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*. 2004, roč. XI, č. 1, s. 11-16.

⁶ Tzv. Kritickou muzeologií se zabývají např. HANÁKOVÁ, Petra. *Teoretické koncepty kritické muzeologie*. In: *ARS*, roč. 2005, č. 1, s. 20- 41. ISSN 0044-9008. LORENTE, Pedro Jesus. From the White Cube to a Critical Museography: The Development of Interrogative, Plural and Subjective Discourses. In: MURAWSKA-MUTHESIUS, Katarzyna - PIOTROWSKI, Piotr (eds): *From Museum Critique to the Critical Museum*. Ashgate 2015, s. 115-128. ISBN: 978-1-4724-2235-4. NAVARO, Óskar. History and education as bases for museum legitimacy in Latin American museums: Some comments for a discussion from critical museology point of view. In: *Museologica Brunensia*. roč. 2012, č. 1, s. 28-33. ISSN: 1805-4722. ORIŠKOVÁ, Mária (ed.). *Efekt múzea: predmety, praktiky, publikum*, Bratislava, 2006. ISBN 80-89259-08-1. ORIŠKOVÁ, Mária. Museums That Listen and Care? Central Europe and Critical Museum Discourse. In: MURAWSKA-MUTHESIUS, Katarzyna - PIOTROWSKI, Piotr (eds). *From Museum Critique to the Critical Museum*. Ashgate 2015, s. 163-178. ISBN: 978-1-4724-2235-4. SHELTON, Anthony A. De la antropología a la museología crítica y viceversa. In: *Museo y Territorio*, roč. 2011, č. 4. s. 30-41. ISSN 1888-4393. SMITH Laura-jane. *All Heritage is Intangible. Critical Heritage Studies and Museums*. Reinwardt Academy, Amsterdam, 2012. ISBN 978-90-802303-4-7. ŠOBÁNOVÁ, Petra. Kritické teorie muzea: podnět k reflexi. In: *Muzeum*, roč. 50/2012, č. 2, Praha, s. 26–38. ISSN 1803-0386.

⁷ V Košickém vládním programu, přijatém dne 4. dubna 1945 se píše: „Bude provedena důsledná demokratizace, a to nejen umožnění co nejširším vrstvám přístupu do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury, ale i v ideovém směru: z lidověcní samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu.“

⁸ Např. Muzeum v Jindřichově Hradci.

⁹ DENKSTEIN Vladimír – MATOUŠ František – TUČEK Karel. *Musea slouží lidu: příručka pro muzejní a vlastivědné pracovníky*. Orbis, Praha 1954, 130 s.

ekonomické situaci, proto i cesty¹⁰ ke zvýšení návštěvnosti i dosažené výsledky byly rozdílné. Je tedy otázkou, jak se teoretické apely směrem k práci s návštěvníkem podařilo přetavit do praxe muzeí, a to na obou stranách železné opony. Apely na zcela jinou práci s návštěvníkem nacházíme v Československu pochopitelně i po revolučním roce 1989. Celkově však aplikace teoretických prací psaných pod heslem *ne* „object content“, ale *ano* „visitor content“ přinesly nové, pozitivní impulsy do práce muzeí. Na druhé straně je však obecně platné, že každé zfrázování, zstručnění myšlenky do jednoduchých hesel sice vede k jasnému vyjádření postoje, ale někdy může vést k zjednodušování a samozřejmě až k dezinterpretaci či přímo nepochopení onoho paradigmatu, ukrytého v jakýchkoli heslech o jedné či dvou větvích či dokonce o jednom či dvou slovech.

Názorným příkladem určitého tápání až dezinterpretace byly výsledky konference The Culture Wars, která se konala Londýně v březnu 1999 a následná diskuse britských muzejníků, která naznačila určitou ztrátu důvěry v současné směřování muzejnictví. Jedním z tištěných výstupů této mnohdy velmi bouřlivé debaty, zda „nová ortodoxie“ (chápejme jako radikální zaměření na návštěvníka) je či není správná, se pak stala kniha (sborník) *Muzea pro Lid?*¹¹. Sborník je po formální stránce (tisk, obálka) velmi skromný, obsahuje však řadu zajímavých myšlenek, které neztrácejí intenzitu ani po více jak patnácti letech. Po krátkém úvodu Marka Ryana z Institute of Ideas kniha začíná zásadní kontroverzní esejí autorky řady článků v muzeologických časopisech (např. Museum Journal) a organizátorky několika muzeologických konferencí Josie Appletonové nazvané jako kniha celá – *Muzea pro Lid?* Mottem eseje je citát anglického básníka a jednoho ze zakladatelů literární kritiky Matthewa Arnolda (1822-1888) z jeho knihy *Kultura a anarchie*:

„Mnoho lidí bude zkusit dát masám, jak je oni nazývají, intelektuální potravu připravenou a upravenou tak, jaksi oni myslí, že je vhodná pro skutečné podmínky těchto mas.“

Co vlastně Appletonové vadí? Stručně řečeno, že původní smysl muzea., tedy sbírání, studium a vystavování předmětů, je nyní podřízen nekonečné škále jiných aktivit, a to především s vazbou na okamžité potřeby veřejnosti. Podle ní muzea produkují expozice, které nemají vědecký či intelektuální obsah, ale spíše se snaží křečovitě přitáhnout a upoutat návštěvníka. Jako příklady uvádí např. vstupní expozici (Welcome Wing) The Science Museum v Londýně, kde v době vysílání pořadu Big Brother byli návštěvníci tázáni, zda by v domě „Velkého bratra“ chtěli či nechtěli být morčetem. Výstavy jsou zde rychle obměnitelné podle toho, jak kurátoři cítí aktuální potřebu veřejnosti, takže řada interaktivních přístrojů se návštěvníka ptá třeba na jeho názor na pilulky povzbuzující potenci, jeho názor na kulhavku a slintavku či užívání drog k léčení deprese. Muzeum úzkostlivě ujišťuje návštěvníky, že jejich názor je velice důležitý a bude vážně zkoumán vědci, ačkoliv naprosto není jasné, co se se všemi těmi „Ano“, „Ne“ či „Nevím“ vlastně stane. Muzea tolik milují Lid, že opouštějí vlastní smysl, pro který byla založena.

Appletonová vidí dva zdánlivě protikladné kořeny tohoto stavu ve Velké Británii, oba vzniknuvší zhruba před 20ti až 30ti lety.¹² Jsou to ideologie ekonomické pravocovosti na straně jedné a ideologie kulturního levičáctví na straně druhé. Kulturní levičáctví (zhruba od roku 1960)

¹⁰ Návštěvnost řady českých a slovenských muzeí, zejména těch, které byly zaměřeny na dějiny „dělnického a revolučního hnutí“, byla „organizována“. Máme na mysli hromadné návštěvy škol, příslušníků armády, Lidových milicí apod.

¹¹ APPLETON, Josie, et al. *Museums for "The People"?* 1st edition. London: Academy of Ideas, 2001. 54 s. ISBN 1-904025-01-3.

¹² Tedy zhruba v 70tých a 80tých letech 20.století.

se projevovale ve více formách postkoloniálních a feministických teorií, v postmodernistických teoriích, ve kterých akty sbírání, kategorizace a interpretace předmětů začínají být viděny ne jako nestranná snaha o poznání, ale jako honba po moci části západní elity. Právě akt výstavby sbírek byl chápán jako potvrzení západního rasismu a imperialismu. Výsledkem pak byla ztráta pouta, které vázalo kurátory (a nejen je) k jejich předmětům.

Důsledky kulturního nihilismu byly násobeny atakem ekonomické pravdivosti, reprezentované nástupem vlády Margaret Thatcherové, kdy podle Appletonové muzea dokazovala svoje právo na existenci vyděláváním peněz pod hesly „Zákazník vždy na prvním místě.“ či „Bude se to zákazníkovi líbit?“¹³

Appletonové se nelíbí ani projekty muzeí pasujících se do funkce sociálních, zdravotních a výchovných center. Jako příklad uvádí program práce s textiliemi birminghamského Museum and Art Gallery připravený pro původem asijské ženy. Appletonová dále kritizuje, že The Science Museum vytváří expozice o sportu, aby přitáhlo chlapce v pubertálním a adolescentním věku, že vědci v muzeu jsou povinni chodit mezi návštěvníky a bavit se s nimi o své práci, že muzea jsou vtahována do problematiky těhotenství mladistvých apod., ale bez zapojení vlastních sbírkových předmětů. Předměty sice jsou někdy přítomny těchto aktivit, ale jen málo a někdy jsou v rámci těchto programů dokonce ničeny. Appletonová se staví proti této formě deakcese, protože pak jsou předměty, spotřebované v rámci edukativních programů, dostupné jen několika jedincům a ne všem. Autorka je proti repatriaci sbírkových předmětů původním indiánským kmenům v Americe. J. Appletonová cituje výsledky průzkumu prováděného mezi kurátory muzeí, z nichž 80% sdělilo, že ve výzkumu nebyli tak aktivní jak by chtěli být a že jejich výzkumné funkce jsou v ohrožení. Na jiném místě autorka tvrdí (v tomto případě správně), že kurátoři musí být v určité míře separováni od okamžitých potřeb lidí, politiků, byrokratů a veřejnosti. Musí studovat objekty a sledovat potřeby své vědecké disciplíny bez toho, aby byli nuceni bezprostředně sloužit veřejnosti. Pokud je věda v muzeích opomíjena, naše znalosti trpí.

Na Appletonovou pak v další části knihy reagují přední britští odborníci, nepřekvapivě převážně negativně. Důležité je však připomenout, že kritizují její hodnocení stávajícího stavu, nikoli však faktografickou stránku věci.¹⁴ Sue Millerová ve stati *Smrt kurátora*¹⁵ uvádí, že debaty o Lidu a objektech jsou nesprávné. Před 20ti až 30ti roky bylo podle ní velmi mnoho kurátorů „object-oriented hobbyists“. Dále kritizuje zejména největší instituce jako např. The British museum, kde stále existuje výsadní postavení kurátorů nesoucích posvátný praporek instituce. Podstatou článku Sue Millerové však je tvrzení, že široký okruh specializací (konzervátor, manažer, vědec, manažer sbírky, výstavník) se mění ve svém jádru v jednu pozici - manažer/direktor - ať už se tak ona funkce oficiálně jmenuje či ne.¹⁶

Kurátorův příběh je článek z pera Iana Wolкера.¹⁷ Autor správně postřehl, že marketingové a public relations oddělení jen zřídka kdy zlepšují kvalitu sbírek. I to, jak sbírku prezentovat veřejnosti a vysvětlovat její užitečnost žákům, je velmi limitováno. Podle něj je úspěch muzea stále více a více poměřován vzdělávacími a marketingovými termíny a méně a méně termíny

¹³ Na tomto místě by byla mimořádně vhodná úvaha, zda tyto trendy přetrvávají i dnes a nakolik fungují i v jiných částech světa, včetně zemí středoevropského prostoru.

¹⁴ Tedy nezpochybňují faktografické informace o „výzkumech“ názorů na kulhavku a slintavku apod.

¹⁵ Ředitelka The centre for Cultural and Heritage Management, University of Greenwich.

¹⁶ K tomu dodáváme, že jsme nepochybně svědky toho, jak se vše ve světě diferencuje, roste okruh specializací apod. Představa, že muzejnictví má jít směrem opačným, musí být zcela logicky naprosto mylná.

¹⁷ Pracuje jako kurátor v britských muzeích od roku 1994.

kvality sbírky. „Ale je to sbírka, která tvoří muzeum unikátním“, uvádí Walker. Pokud muzejníci zanedbávají význam své sbírky, muzeum přestává tvořit svůj unikátní příspěvek společnosti.

David Lowenthal zde otiskl příspěvek *Extremismus je nepřítel*¹⁸. Oním extrémem je pro tohoto autora právě J. Appletonová. D. Lowenthal se ptá: „Opravdu současné trendy mění tradiční význam muzeí, je nový populismus pseudodemokracií, je rarita a krása jediným kritériem pro selekci, je jejich případná repatriace vždy politováníhodná, kazí vystavování věcí z každodennosti osobitý charakter muzeí“? Jasně na tyto otázky odpovídá, že ne.

Příspěvek Richarda Forteyho je nazván *Homo curatorius*.¹⁹ Kurátoři jsou podle tohoto autora buď demonizováni či vynášeni do nebe. Jsou oslavováni jako opravdoví strážci kulturních hodnot nebo naopak kritizováni za svoji příslušnost k nemodernímu elitářství. Souhlasí s Appletonovou, že tendence nahrazovat skutečné doklady elektronickými hrami a virtuální realitou je krátkozraké. Pak se z muzea stává jen další televizní program.

Otázka vkusu je článek Maurice Daviese.²⁰ Podle něj Appletonová nabízí muzeum s minimálně interpretovanými objekty, kde děti budou napomínány a dospělí budou expozici obhlížet potichu, bude zde minimum výchovných pracovníků, vize Appletonové je tedy velmi asketická. Přesto s ní v něčem souhlasí. Některé stávající expozice jsou nekompetentní až zanedbané, souhlasí, že podpora vědy musí existovat. Za největší chybu Appletonové považuje to, že se domnívá, že její spartánský přístup je sdílen i zbytkem návštěvníků.

Charles Saumares Smith se staví ve svém příspěvku *Výzva k nové ortodoxii*²¹ pozitivně k rozšiřování publika, k jeho vzdělávání a potírání sociálního vyloučení. Má proti Appletonové dvě námitky. Stále ve Velké Británii přežívají staré přístupy, které vedou k hlubokému odcizení. Předměty musejí být chápány v hlubokém sociálním, historickém a kulturním kontextu. Je také proti jejímu očerňování systematické analýzy publika. Koncem 90. let dělal Ch. S. Smith na základě oslovení a podpory tehdejšího ministra sportu expozici portrétů významných sportovních osobností, která stála mnoho energie, ale nepřitáhla ani nové publikum ani žádného sponzora. Jaké poučení pro nás, z toho plyne? Lidé zájímaví se o umění a historii se nemusí nezbytně zajímat o sport a naopak.²²

Francois Matarasso²³ reaguje článkem *Na obranu středu*. Appletonová podle něj má pravdu v osvětlení nebezpečí relativismu, ale je špatná v implikaci kulturního absolutismu jako jediné alternativy. Kultura jako výsledek lidského konání není nikdy absolutní ani neutrální. Koncept muzea 19. století byl konceptem absolutní pravdy, což zůstává zásadní vírou mnoha lidí včetně muzejních kurátorů, ale Matarasso tento názor nesdílí.

Robert Anderson²⁴ ve svém příspěvku *Otázka přístupu není nic nového* popisuje řadu oficiálních usnesení v rámci vedení The British Museum směrem k nutnosti sloužit široké veřejnosti již v 18. a 19. století a Timothy Mason²⁵ svým článkem *V srdci občanské společnosti* klade důraz na předmět umístěný právě do středu komunity, což je přesně v souladu s prioritami společnosti.

¹⁸ Profesor na Londýnské univerzitě angažující se v muzejní sféře.

¹⁹ Paleontolog The Natural History Museum London.

²⁰ Zástupce ředitele britské Asociace muzeí.

²¹ Od roku 1994 ředitel National Portrait Gallery.

²² K tomu my dodáváme, že opravdu jen málokdo by považoval toto zjištění za revoluční.

²³ Spisovatel a vědec na poli kulturní politiky.

²⁴ Od roku 1992 ředitel The British museum.

²⁵ Kulturní konzultant, bývalý ředitel několika britských muzeí.

David Barrie²⁶ ve svém příspěvku *Vědci, kurátoři a politici* reaguje na tvrzení Appletonové, že vědci-kurátoři a muzejní předměty jsou ohroženými druhy, což není v britském prostředí nové, ale ona situaci přehání a zjednodušuje. Soustředění se jen na studium a konzervaci a vystavování předmětů dává stranou hlavní důvod, proč byla muzea zakládána. Shromažďovat znalosti, bez hledání cest jak je sdílet s ostatními, je zavádějící za všech okolností. Dobrý kurátor umí nalézt vhodnou cestu k publiku bez toho, aby byl sám prostitutem. Jednoznačně kurátorský přístup k prezentaci říká: *Toto je moje sbírka, ne tvoje. Já vím daleko více než ty budeš kdy vědět a mě nezajímá, co si ty o tom myslíš.* Souhlasí však s Appletonovou, že dnes je mnoho kurátorů vhnáno do mnoha nejrůznějších typů aktivit. Je krutá ironie, že maximální koncentrací na přilákání návštěvníků některá muzea zradila sbírky, které však slouží k ospravedlnění jejich existence. Skutečným viníkem jsou ti politici, kteří chápou muzea jako instituce dosažitelné pro všechny a trvají na tom, že pro získání státní podpory musejí muzea plnit nejrůznější politické cíle jako formy sociálních zařízení. Budoucnost mnoha vědců-kurátorů sbírek vidí neradostně.

Sympaticky, jako při skutečné diskusi, je kniha uzavřena závěrečným článkem, reakcí Appletonové, která kritizuje současný trend směřující k upořádování sbírek, růstu počtu interaktivních zařízení a manipulaci s návštěvníky. *Publikum*, podle Appletonové, *existuje, Lid ne.* To první existuje nezávisle na elitách, to druhé je vytvořeno elitami ke svým vlastním cílům. Předmět a publikum jdou spolu perfektně, Lid a předměty ne. Pokud muzeum není organizováno okolo své sbírky, pak ztrácí důvod pro svoji existenci a vytváří programy, které mohou být realizovány jinými organizacemi.

Co vlastně z této bouřlivé a často i útočné debaty vlastně plyne a proč se jí ve středoevropském prostoru vlastně zabývá? Na prvním místě je třeba jednoznačně podtrhnout, že česká i slovenská muzea to se vstřícným vztahem ke svému návštěvníkovi, lépe řečeno uživateli, rozhodně nepřehánějí. A to ve všech ohledech, jako jsou tvorba neatraktivních expozic a výstav, nepromyšlených muzejních programů, kvalitativně kolísavá publikační činnost, nižší zájem o handicapované uživatele nebo zaměstnávání nepoučených až arogantních průvodců apod. Podle našeho názoru lidé a předměty jdou skloubit v muzejní praxi velmi dobře. Muzeum je přece *o předmětech a pro lidi.* Žádné muzeum nebylo založeno jen proto, aby mělo sbírky, ba dokonce ani proto, aby je vystavovalo. Výrobce automobilů či restaurátér také nevidí svůj smysl v tom, aby vyrobili auto či uvařili jídlo. Jejich finálním cílem, ke kterému směřují všechno své úsilí, je prodej výrobku spokojenému konzumentovi, který se k produktu bude vracet, tedy zisk. Finálním cílem muzea tedy není sbírka, ba dokonce ani její vystavení, ale maximum spokojených návštěvníků (konzumentů), kteří toto zařízení potřebují k uspokojení svých kulturních potřeb a budou se do muzea vracet. Zde spatřujeme onen „zisk“ muzea. Veškeré aktivity muzea, které nějak oscilují okolo odkomunikování sbírky, jsou proto vítány a napomáhají k naplňování smyslu existence muzea. Proto nesouhlas Appletonové s programy pro Asiátky (tkaly koberce podle vzorů uložených ve sbírkách muzea) či se snahou přilákat do muzeí fotbalově orientované mladíky je od věci. Problematika restitucí a repatriací sbírek daleko přesahuje pouhý rámec muzea, má hluboký společensko-politický, mnohdy i mezinárodní, dosah, a nelze ji jednoznačně odmítnout. Jsme skeptičtí k průzkumům mezi kurátory, zda si myslí, že mají na „svoji“ práci dost času nebo ne. Bohužel většina vědecky orientovaných kurátorů bude často utíkat ke „svým“ stěpům, broukům či krajinomalbě 19. století, aniž si uvědomí (dokonce aniž si to uvědomí jejich nadřízení), že muzeum není akademií věd a tedy že poslání muzeí je poněkud jiné, a to širší.

²⁶ Psycholog a filozof dlouhá léta se angažující ve sféře muzeí.

V čem tedy jsou článek Appletonové a následná diskuse přínosné? Jde o varování před podbízením se, neprofesionalitou, zoufalou snahou zaujmout. Opravdu mají muzea návštěvníkovi tvrdit, že jeho názor na léčení kuhlavky či slintavky je pro současnou vědu nepostradatelný? Muzea by nikdy neměla dělat ani z návštěvníka, ale ani ze sebe, hlupáky, tedy pátrat, zda by chtěl či nechtěl být v domě Velkého bratra morčetem či ne. Nepoužívejme profesionálními marketingovými agenturami již dávno opuštěné heslo „Zákazník má vždy pravdu“. Průkopník automobilového průmyslu Henry Ford přiznával: „Kdybych se ptal lidí, co chtějí, řekli by si o rychlejšího koně“. Žádný si neuměl představit desítky koní skrytých kdesi pod kapotou automobilu. Hezký příklad na podporu tohoto „ústupu“ od přesvědčení, že zákazník je všemocný, uvádí generální manažer světově působící reklamní agentury TBWA Jean- Marie Dru²⁷, kterému se podařila výborná marketingová kampaň, respektive průzkum trhu, na novou kávu. Dru doslova píše: „Kdybych se ptal lidí, jakou kávu by si chtěli dát, dost pochybuji, že by si řekli o dvojité krémové cappuccino s karamelovou pěnou“. Přesto právě tento produkt měl ohromný úspěch na trhu. Reflektujme přání, zájmy a potřeby návštěvníka, ale raději se nezkoušejme ptát, jakou expozici by si přesně představoval. Jeho představy jsou mlhavé a mnohdy nerealistické. Muzejní profesionál však obecněji formulovaným výzkumem musí tuto mlhu přání rozpoznat a z ní pak vytesávat konkrétní tvary, podoby svého produktu. Finální výrobek (třeba výsledná podoba expozice) tedy začíná ne u zákazníka, ale nápadem.

Muzea se někdy skoro až zoufale snaží získat či udržet své návštěvníky, přátele apod., ale často tím více ztrácí svoji autoritu v jejich očích, tím více je odrazuje. V dubnovém čísle (2006) mnichovského časopisu *Museum Aktuell* Christian Müller – Straten²⁸ správně kritizuje snahy některých amerických muzeí dělat z návštěvníků přímo průvodce ve svých expozicích. Německý vydavatel, dlouholetý spolupracovník Z. Z. Stránského, nejprve upozorňuje, že žádný odpovědný ředitel muzea či kurátor, potažmo autor muzeologických úvah, nepracuje bez komplementace návštěvníka. Správně uvádí, že muzeologie nemůže být stavěna od vrcholku (návštěvník) ke svým základům, ale naopak. Na příkladu wikipedie, která je „kolektivním věděním“, ale nikoli věděním vzdělaných vědců, varuje muzea před jejím následováním. V závěru svého krátkého příspěvku upozorňuje na politickou destrukci kurátora, na přechod od vysvětlovacího a vzdělávacího monopolu odborníků (kurátorů, lektorů) k vysvětlování všeho samotnými návštěvníky. Jako příklad uvádí některá americká muzea, která ponechávají vysvětlení muzejních objektů na většinou nevzdělaném a neinformovaném návštěvníkovi. Müller-Straten varuje před falešnými předpoklady tohoto modelu práce muzeí.

Nabízí se srovnání se slovenskými univerzitami. Jistě jsou „student oriented“, vtahují studenty do vyučovacích a vědeckých projektů, ba dokonce i do rozhodovacích procesů. Ale na druhé straně musí zůstat vědeckými centry a dokonce i „represivními“ zařízeními. Ne každý student je úspěšný stejně jako ten druhý, některý je dokonce neúspěšný. Muzea oproti tomu nesmí být nikdy represivní, ale návštěvník nesmí odcházet z muzea spokojený, že si „dobře pohrál“ s dotykovými obrazovkami. Veškeré technické prostředky či zábavné prvky jsou pouze nástrojem (nikoli cílem) k pozitivním kulturotvorným mutacím v hlavách odcházejících návštěvníků. Také dopravní podnik každého města zkoumá potřeby svých uživatelů, vhodnost tras a jízdního řádu. Avšak předání organizování dopravy, případně i volantu autobusu komukoli, kdo přijde, by nepochybně skončilo katastrofou.

²⁷ DRU, Jean-Marie. *Změňte pravidla byznysu ve svůj prospěch Metoda disruption*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. s. 60.

²⁸ MÜLLER- STRATEN, Christian. *Musentempel, Lernort, Playstation*. In: *Museum Aktuell*, April 2006, p. 30-31.

Každá ortodoxie je špatná. Muzeum musí pevně stát na třech nohách:

1. Promyšlené dokumentační, selekční aktivity.
2. Vědecké zpracovávání sbírek, jejich ochrana proti přirozenosti zániku.
3. Náležitě zveřejňování sbírek, ovšemže s ohledem na zájmy návštěvníka a celkovým prostředím „visitor friendly“.

Pokud jedna z těchto nohou pomyslné trojnožky je kratší či naopak delší, je upozaděována či předimenzována, tak se na oné trojnožce „nedá sedět“. Těm, kteří vidí jen „vše pro zákazníka“ je nutno sdělit. Ano, muzea musí sloužit veřejnosti, to je jejich smysl, ale nejen té současné! Muzea ve svých sbírkách vytváří odraz, sice neúplný, často zkreslený, ale přece jen odraz skutečnosti(i) i pro potřeby dalších generací. Z toho plynou povinnosti muzeí sbírat i věci momentálně třeba neatraktivní a realizovat všechny nezbytné tezaurační procesy.²⁹

Jaké závěry tedy plynou z výše uvedených úvah? Muzeum musí znát potřeby a přání (mnohdy i nevyřčené) svých uživatelů a reagovat na ně, ale muzejní expozice, výstavy, programy atd. musejí být tvořeny s maximální profesionalitou, bez podbíživosti. Jen to je cesta k společenskému uznání profesí v muzeích zastoupených a koneckonců i k podpoře muzeí ze strany veřejnosti.

Seznam pramenů a literatury (References)

- APPLETON, Josie, et al. (2001). *Museums for "The People"?* 1st edition. London: Academy of Ideas, 2001. 54 s. ISBN 1-904025-01-3.
- DAVIS, Peter (1999). *Ecomuseums: a sense of place*. 1st edition. London: Leicester University Press, 1999. 271 s. ISBN 0718502086.
- DENKSTEIN Vladimír – MATOUŠ František – TUČEK Karel (1954). *Musea slouží lidu: příručka pro muzejní a vlastivědné pracovníky*. Praha : Orbis, 1954, 130 s.
- DOLÁK, Jan (2004). Nová muzeologie a ekomuzeologie. *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*. 2004, roč. XI, č. 1, s. 11-16.
- DROBNÝ, Tomáš (2016). Sbírký relikvií nástrojem reprezentace ideje státnosti Karla IV. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 4, 2016, č. 1, Bratislava, s.41-52. ISSN 1339-2204.
- DRU, Jean-Marie (2005). *Změňte pravidla byznysu ve svůj prospěch: Metoda disruption*. 1. vyd. Praha : Grada, 2005. 209 s.
- GYÖRGYFIOVÁ, Michaela (2016). Sprostredkovanie výtvarného umenia návštevníkom galérií a múzeí umenia za pomoci využitia animácie a arteterapie. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 4, 2016, č. 2, Bratislava, s. 35-46. ISSN 1339-2204.
- HANÁKOVÁ, Petra (2005). *Teoretické koncepty kritickéj muzeológie*. In: ARS, roč. 2005, č. 1, s. 20-41. ISSN 0044-9008.

²⁹ Ve slovenském prostředí se uvedenou problematikou zabývá např. M. Györgyfióvá GYÖRGYFIOVÁ, Michaela. Sprostredkovanie výtvarného umenia návštevníkom galérií a múzeí umenia za pomoci využitia animácie a arteterapie. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč.2016, č. 2, Bratislava, s. 35-46. ISSN 1339-2204, v českém pak P. Nekuža a T. Drobny. NEKUŽA, Petr. Technika v muzejní kultuře. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč.4, 2016, č. 2, Bratislava, s. 67-74. ISSN 1339-2204. DROBNÝ, Tomáš. Sbírký relikvií nástrojem reprezentace ideje státnosti Karla IV. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 4, 2016, č. 1, Bratislava, s.41-52. ISSN 1339-2204.

- LORENTE, Pedro Jesus (2015). From the White Cube to a Critical Museography: The Development of Interrogative, Plural and Subjective Discourses. In: MURAWSKA-MUTHESIUS, Katarzyna – PIOTROWSKI, Piotr (eds): *From Museum Critique to the Critical Museum*. Ashgate 2015, s. 115-128. ISBN 978-1-4724-2235-4.
- MENSCH, Peter van (1992). *Towards a methodology of museology*. PhD thesis, University of Zagreb, 1992.nestránkováno, v osobním držení autora článku.
- NAVARO, Óskar (2012). History and education as bases for museum legitimacy in Latin American museums: Some comments for a discussion from critical museology point of view. In: *Museologica Brunensia*. roč. 2012, č. 1, s. 28-33. ISSN 1805-4722.
- MÜLLER-STRATEN, Christian (2006). Musentempel, Lernort, Playstation. In: *Museum Aktuell*, April 2006, p. 30-31.
- NEKUŽA, Petr (2016). Technika v muzejní kultuře. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 4, 2016, č. 2, Bratislava, s. 67-74. ISSN 1339-2204.
- ORIŠKOVÁ, Mária (ed.) (2006). *Efekt múzea: predmety, praktiky, publikum*, Bratislava, 2006. ISBN 80-89259-08-1
- ORIŠKOVÁ, Mária (2015). Museums That Listen and Care? Central Europe and Critical Museum Discourse. In: MURAWSKA-MUTHESIUS, Katarzyna – PIOTROWSKI, Piotr (eds). *From Museum Critique to the Critical Museum*. Ashgate 2015, s. 163-178. ISBN 978-1-4724-2235-4.
- SHELTON, Anthony A. (2011). De la antropología a la museología crítica y viceversa. In: *Museo y Territorio*, roč. 2011, č. 4. s. 30-41. ISSN 1888-4393.
- SMEDS, Kerstin (2016). Here comes Everybody! The Visitor Business in Museums in Light of Existential Philosophy. In DAVIS, Ann and SMEDS Kerstin: *Visiting the Visitors*. transcript Verlag, Bielefeld, 2016, s. 107, ISBN 978-3-8376-3289-7
- SMITH Laurajane (2012). *All Heritage is Intangible. Critical Heritage Studies and Museums*. Reinwardt Academy, Amsterdam, 2012. ISBN 978-90-802303-4-7
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra (2012). Kritické teórie múzea: podnet k reflexii. In: *Múzeum*, roč. 50/2012, č. 2, Praha, s. 26-38. ISSN 1803-0386.
- VERGO, Peter (2000). *The New Museology*. 1st edition. London: Reaktion Books, 2000. 230 s. ISBN 0-948462-03-5.
- WAIDACHER, Friedrich (1999). Průručka všeobecné muzeologie. Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, Bratislava 1999, 475s. ISBN 80-8060-015-5.